

مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال دوازدهم، شماره بیست و دوم، بهار و تابستان ۱۳۹۳

بررسی موضوعی مقالات جغرافیای روستایی در مجلات علمی پژوهشی کشور
(سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۲۷)

خدیجه بوزرجمهری (دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسؤل)

azar@ferdowsi.um.ac.ir

محمود عبوضلو (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان)

m.eyvazlou@yahoo.com

علیرضا جمشیدی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان)

alireza472003@yahoo.com

چکیده

اهداف: مقاله حاضر بر اساس نتایج بانک اطلاعاتی مقالات علمی-پژوهشی مجله‌های جغرافیایی کشور، به بررسی و طبقه‌بندی موضوعی مقالات جغرافیای روستایی پرداخته است. **روش:** جامعه آماری شامل ۲۳۸۸ مقاله جغرافیایی از ۱۹ مجله علمی پژوهشی کشور است که طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۲۷ به چاپ رسیده است. موضوع‌بندی مقاله‌ها، بر اساس فهرست سرفصل‌های دروس تمامی مقاطع تحصیلی رشته جغرافیا انجام گرفته است و ورود اطلاعات به رایانه و پردازش آن‌ها، در پایگاه داده‌ها به وسیله زبان برنامه‌نویسی Visual C# ذخیره شده است، همچنین برای قابلیت جستجوی مقالات از نرم‌افزار Microsoft Access استفاده شده است.

یافته‌ها/نتایج: این بررسی نشان داد که ۴۵/۵ درصد مقالات جغرافیایی در سال‌های ۸۷-۸۲ نوشته شده و ۵۷ درصد آن‌ها در حوزه مطالعات جغرافیای انسانی بوده است که از آن میان، ۳۰ درصد در زمینه موضوعات مختلف جغرافیای روستایی تألیف شده است. **نتیجه‌گیری:** مهم‌ترین عامل افزایش مقالات در سال‌های اخیر، از نظر ۸۸ تن از استادان جغرافیا «کسب امتیاز برای ارتقا به مرتبه علمی بالاتر» بوده است. **کلیدواژه‌ها:** مجلات علمی پژوهشی، بانک اطلاعاتی، مقالات جغرافیایی، مقالات جغرافیای روستایی.

۱- مقدمه

در دهه‌های گذشته، امکان دسترسی به منابع و مآخذ تحقیقاتی از جمله علوم جغرافیایی، چندان آسان نبود و کمبود مراکز کتابخانه‌ای و آرشیو مرکزی، باعث می‌شد که پژوهشگران از تحقیقات انجام‌شده مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی یکدیگر بی‌اطلاع یا کم‌اطلاع باشند. در عصر حاضر با گسترش فناوری اطلاعات، مشکلات پژوهشگران کاهش یافته است (فرهادی، ۱۳۸۲: ۱۵۲). اشاعه اطلاعات از طریق ایجاد بانک‌های اطلاعاتی، نقش انکارناپذیری در پیشرفت علوم و تحقیقات مختلف ایفا می‌کنند. بانک اطلاعاتی شامل مجموعه‌ای است که داده‌های اطلاعاتی در آن با روش‌های تحلیلی و نظام‌یافته و شناخته‌شده اطلاعاتی و با استفاده از تجهیزات رایانه‌ای، ذخیره، نگهداری و بازیابی می‌شود (زندى، خوش‌طینت، و مظلومی، ۱۳۸۷ به نقل از آذرنگ، ۱۳۷۰: ۲۸-۶).

به دلیل اهمیت موضوع و تأثیر این بانک‌ها در توسعه قلمروهای دانش، ایجاد بانک‌های اطلاع‌رسانی، به وسیله کمیسیون اطلاع‌رسانی شورای پژوهش‌های علمی کشور در سال ۱۳۷۵ پیشنهاد شد و در سال ۱۳۷۹ به تصویب شورای عالی اطلاع‌رسانی رسید (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۲: ۲۸). لوح‌های فشرده فهرستگان جهاد کشاورزی، نمایه ملی ایران و کتاب‌شناسی ملی ایران، از جمله اقدامات مهم انجام‌شده در سال‌های اخیر است. از دیگر مراکز فعال در این زمینه، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران است که از سال ۱۳۷۴ آخرین اطلاعات و یافته‌های علمی و پژوهشی داخل و خارج از کشور را از طریق ارسال پرسش‌نامه و ارتباط با پژوهشگران، مراکز تولید اطلاعات و مراکز اطلاع‌رسانی، جمع‌آوری، طبقه‌بندی و به صورت مستمر در هر فصل منتشر می‌کند. انتشارات این پایگاه عبارت‌اند از: چکیده تازه‌های تحقیق در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ایران، چکیده پایان‌نامه‌های ایران، چکیده مقالات علمی و فنی، گزارش‌های دولتی ایران، فهرست مشترک نشریه‌های ادواری لاتین موجود در کتابخانه‌های تخصصی ایران، عناوین مقاله‌های همایش‌های برگزارشده در ایران، چکیده پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان ایرانی خارج از کشور (لاتین)، اطلاعات خزر (فارسی و لاتین) و کتاب‌شناسی علوم پزشکی که در سایت این مرکز قابل جستجو است.

از آنجایی که این گونه اطلاعات برای محققین جغرافیا و پژوهشگران مطالعات روستایی کافی نیست، در این طرح تلاش شده است به دلیل تازگی و اعتبار مقالات علمی پژوهشی تألیف شده در موضوعات مختلف جغرافیایی، کلیه مقالات منتشر شده در مجلات تخصصی جغرافیایی و دانشگاهی کشور، از چاپ اولین مقاله در سال ۱۳۲۷ تا ۱۳۸۷، جمع‌آوری و بانک اطلاعاتی تشکیل شود تا مشکل بهره‌گیری محققین از منابع کاهش یابد و از انجام دوباره‌کاری و فعالیت‌های مشابه پژوهشی جلوگیری شود و امکان گسترش و افزودن مقالات جدید نیز میسر باشد؛ بنابراین اهداف این مقاله، گزارش توصیفی-تحلیلی نتایج این طرح پژوهشی یعنی ایجاد بانک اطلاعاتی مقالات جغرافیایی و بررسی جایگاه مقالات جغرافیای روستایی است. این طرح شامل مقالات جغرافیایی مجلاتی است که بر اساس مصوبه معاونت پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تا سال ۱۳۸۷، اعتبار علمی- پژوهشی دریافت کرده‌اند و مجلات و فصل‌نامه‌های علمی- پژوهشی جغرافیایی و ویژه‌نامه‌های جغرافیایی مجلات دانشکده‌های ادبیات دانشگاه‌های کشور را شامل می‌شود. این پژوهش جهت پاسخ‌گویی به پرسش‌های اصلی زیر انجام گرفته است:

- ۱- مقالات جغرافیای روستایی چه جایگاهی در بین مقالات جغرافیایی دارد؟
- ۲- چه عواملی باعث افزایش رشد کمی و کیفی مقالات جغرافیای روستایی در سال‌های اخیر شده است؟

۲- پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر با استفاده از فناوری اطلاعات (IT)، بانک‌های اطلاعاتی و مدارک علمی در حوزه‌های علوم مختلف ایجاد شده است که به برخی از آن‌ها به‌عنوان پیشینه موضوع اشاره می‌شود:

در سطح جهانی، پایگاه‌های اطلاعاتی در موضوعات مختلف علمی وجود دارد، از جمله پایگاه اطلاعاتی (FSTA)^۱ با بیش از ۴۰ سال قدمت، بزرگ‌ترین و معتبرترین مجموعه مدارک علمی مربوط به علوم و صنایع غذایی در دنیاست. این چکیده‌نامه که به زبان انگلیسی و به سه

شکل چاپی، لوح فشرده و آنلاین منتشر می‌شود، بیش از ۱۸۰۰ عنوان مدرک شامل نشریه‌های علمی و دیگر انتشارات ادواری، پروانه‌های ثبت اختراع، کتاب‌ها، مجموعه مقالات کنفرانس‌ها، استانداردها و غیره را پوشش می‌دهد و حاوی بیش از ۷۱۲۰۰۰ مدرک علمی است که هر ساله به‌طور متوسط، بیشتر از ۲۰۰۰۰ مدرک به آن اضافه می‌شود (خلاصه مقالات علوم و صنایع غذایی، ۱۳۹۰).

پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران از سال ۱۳۷۴ همزمان با چاپ چکیده‌نامه‌های مقالات و پژوهش‌های دانشگاهی ایران در حوزه‌های گوناگون، لوح فشرده آن‌ها را نیز تهیه کرده و با عنوان «بانک جامع» به فروش می‌رساند. در این پایگاه آخرین اطلاعات و یافته‌های علمی و پژوهشی داخل و خارج از کشور، از طریق ارسال پرسش‌نامه و ارتباط با پژوهشگران مراکز تولید اطلاعات و مراکز اطلاع‌رسانی، جمع‌آوری و طبقه‌بندی و به‌صورت مستمر در هر فصل منتشر می‌شود (تارنمای اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۹۰).

شورای پژوهش‌های علمی کشور در سال ۱۳۷۵، ایجاد بانک‌های اطلاع‌رسانی در کشور را از طریق کمیسیون اطلاع‌رسانی شورای پژوهش‌های علمی کشور پیشنهاد کرد که در سال ۱۳۷۹ به تصویب شورای عالی اطلاع‌رسانی رسید. لوح‌های فشرده فهرستگان جهاد کشاورزی، نمایه ملی ایران و کتاب‌شناسی ملی ایران از جمله اقدامات مهم انجام‌شده، در دهه اخیر است. تقوی، حافظیان رضوی و عمرانی (۱۳۷۹)، لوح فشرده فهرستگان جهاد کشاورزی را در سال ۱۳۷۹ برای مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد کشاورزی تهیه کرده‌اند و لوح فشرده کتاب‌شناسی ملی ایران نیز به‌وسیله سازمان اسناد و کتاب‌خانه ملی جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۸۵ تهیه شده است.

برخی محققین از جمله مشایخ و سالارکیا (۱۳۸۳) و یا زندی، خوش‌طینت، و مظلومی (۱۳۸۷) به‌طور اختصاصی بانک‌های اطلاعاتی ایجاد کرده‌اند که «بانک اطلاعاتی علوم و صنایع غذایی کشور طی سال‌های ۱۳۵۷-۸۰» را شامل می‌شود و از طریق شناسایی کلیه منابع فراهم شده است. جعفری و گل‌تاجی (۱۳۹۱) در گستره بین‌المللی، پژوهشی را در زمینه تولیدات علمی اعضای هیأت علمی دانشکده‌های علوم انسانی و هنر و علوم اجتماعی دانشگاه‌های دولتی کشور،

در نمایه‌نامه‌های استنادی علوم اجتماعی و هنر و علوم انسانی پایگاه استنادی تامسون رویترز، طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۰ بررسی کرده‌اند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. نتایج تحقیق نشان داده که دانشگاه تهران با ۳۸ درصد، بیشترین میزان تولیدات علمی را داشته است.

برخی از محققان با تألیف مقاله به معرفی پژوهش‌های انجام‌شده پرداخته‌اند که نقش مهمی در اطلاع‌رسانی منابع دارد، از جمله جمالی (۱۳۷۵) در پژوهشی با عنوان «کارنامه ده سال تلاش و تکاپو در گذار از فراز و نشیب‌ها» به بررسی ۳۹ شماره چاپ‌شده فصل‌نامه «تحقیقات جغرافیایی» از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ پرداخته و نتیجه‌گیری کرده است که پس از ۳۹ شماره، فصل‌نامه به چارچوب محکمی دست یافته است، همچنین مهرشاهی (۱۳۸۲) در مقاله «بررسی تحلیلی پیشرفت ساختار نگارش مقالات فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۱» به این نتیجه رسیده است که مقالات در انتهای دوره از نظم و نوشتاری علمی‌تری برخوردار شده‌اند. حسین-زاده (۱۳۸۶) نیز در مقاله خود تحت عنوان «ژئومورفولوژی و مطالعات آن در ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی»، با استفاده از مقاله‌های منتشرشده، به بررسی وضعیت علم ژئومورفولوژی در ایران پس از انقلاب پرداخته است. پوراحمد و نیک‌پور (۱۳۸۵) در مقاله مروری خویش به بررسی کتاب‌های چاپ‌شده در زمینه برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری در سال‌های ۱۳۷۸-۸۲ پرداخته‌اند. زنگی‌آبادی و سلطانی (۱۳۸۸) نیز در پژوهشی با عنوان «تحلیل فضایی فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی از تولد تا کنون» با بررسی شماره‌های ۱ تا ۹۵ فصل‌نامه به این نتیجه رسیده‌اند که در مقاله‌ها تعادل چندانی در میان گرایش‌های مختلف جغرافیا دیده نمی‌شود و در نهایت حبیب‌اللهیان (۱۳۹۰) در مقاله «ربع قرن جغرافیای ایران در آینه فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی» ۸۱۲ مقاله چاپ‌شده این مجله، طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۶۵ را مورد بررسی و طبقه‌بندی‌های موضوعی قرار داده و به این نتیجه رسیده است که ۴۸/۹ درصد مقالات در حوزه جغرافیای انسانی، ۴۰ درصد در حوزه جغرافیای طبیعی و ۱۱/۱ درصد به موضوع‌های جانبی اختصاص داشته است.

با وجود چنین پیشینه‌هایی، در حوزه مقالات جغرافیایی و تحقیقات روستایی، تا کنون بانک اطلاعات و لوح فشرده فهرستگان و کتاب‌شناسی کاملی از کلیه مقالات چاپ‌شده در مجلات علمی پژوهشی کشور تهیه نشده است، از این رو ایجاد چنین بانکی و به‌روزشدن آن می‌تواند کمک مؤثری به محققان و پژوهشگران جغرافیای کشور باشد.

۳- روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی است و به لحاظ ماهیت، نظری-توسعه‌ای و مبتنی بر روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و میدانی است؛ یعنی با مراجعه به کتابخانه‌های مراکز آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها و مراکز علمی اجرایی کشور، کاربرگه کتاب‌شناختی مقالات جغرافیایی نشریات علمی-پژوهشی، طی سال‌های ۱۳۲۷-۱۳۸۷ تکمیل و اطلاعات مورد نظر جمع‌آوری شد. محدوده زمانی تعیین شده برای بررسی موضوعی مقالات، مجلاتی هستند که بر اساس مصوبه معاونت پژوهشی وزارت علوم و تحقیقات و فناوری تا قبل از سال ۱۳۸۷ اعتبار علمی پژوهشی دریافت کرده‌اند. در این پژوهش، با توجه به ماهیت میان‌رشته‌ای جغرافیا، بسیاری از مجلات مرتبط با این موضوع، مجلات جغرافیایی و ویژه‌نامه‌های جغرافیای مجله‌های دانشکده ادبیات و علوم انسانی و یا مقالاتی که به‌وسیله اساتید رشته جغرافیا تألیف شده است، جزو جامعه آماری تحقیق در نظر گرفته شده است. در مجموع ۱۹ مجله علمی-پژوهشی، جهت بررسی و تحلیل موضوعی به‌عنوان مطالعه موردی، در این مقاله انتخاب شده است. پس از جمع‌آوری فهرست مقالات جغرافیایی و انجام کدگذاری و تعیین کلیدواژه‌های مناسب بر اساس فهرست دروس جغرافیایی مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، موضوع‌بندی و مرحله ورود اطلاعات به رایانه به‌وسیله زبان برنامه‌نویسی Visual C# ذخیره شده است، همچنین برای قابلیت جستجوی مقالات جهت خروجی گرفتن حجم بالای داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Microsoft Access، بانک مقالات جغرافیایی تهیه شده و بررسی‌های موضوعی و سیر تغییرات زمانی در نگارش مقالات جغرافیایی، بر اساس این نرم‌افزار صورت گرفته است. جهت بررسی علل توسعه کمی و کیفی مقالات جغرافیایی در سال‌های اخیر، با مراجعه به اساتید و پژوهشگران این رشته و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه، از تحلیل عاملی، جهت سنجش عامل‌های مهم استفاده شده است.

در این راستا برای دستیابی به نمونه‌ای مطلوب، متناسب با اهداف مطالعه، از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و برای تعیین تعداد نمونه‌ها از فرمول کوکران بهره گرفته شده است اما از آنجایی که در این بررسی حجم جامعه آماری؛ یعنی تعداد محققان و اساتید و پژوهشگران جغرافیای روستایی مشخص نبودند، از رابطه زیر برای تعیین حجم نمونه استفاده شده است.

$$n = \frac{t^2 \cdot s^2}{d^2}$$

برای تعیین تعداد نمونه، یک پیش مطالعه انجام و در آن ۲۰ پرسش‌نامه تکمیل شد. نتایج بررسی این پیش مطالعه نشان داد که واریانس متغیر مورد مطالعه (علل توسعه کمی و کیفی مقالات جغرافیایی در سال‌های اخیر) برابر ۴۸٪ است. بر این اساس با استفاده از فرمول کوکران (بدون داشتن حجم جامعه آماری)، حجم نمونه کل در این مطالعه با سطح خطای ۱۰٪ درصد ۸۸ نفر تعیین شد و پرسش‌نامه‌ها به نشانی الکترونیکی آن‌ها ارسال شد و پس از دریافت نظرات، با استفاده از روش KMO و آزمون بارتلت^۱ تحلیل عاملی انجام گرفت.

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱ تعداد مقالات جغرافیایی

با بررسی ۱۹ مجله حاوی مقالات جغرافیایی چنان که در جدول (۱) مشاهده می‌شود، مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز قدیمی‌ترین است که در سال ۱۳۲۷ اولین مقاله جغرافیایی تحت عنوان «آذربایجان کنونی» در آن به چاپ می‌رسد (مجله‌های ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران {شروع: ۱۳۳۲} و تربیت مدرس در جایگاه دوم از نظر قدمت قرار دارند) تا ۱۳۸۷، تعداد ۲۳۸۸ مقاله جغرافیایی در مجلات مورد مطالعه چاپ و منتشر شده است. چنان‌که جدول شماره (۱) نشان می‌دهد، از بین مجلات مورد بررسی، مجله تحقیقات جغرافیایی، با ۷۴۹ مقاله (۳۱٪ درصد) در رتبه اول، مجله «پژوهش‌های جغرافیایی انسانی» با ۴۵۹ مقاله (۱۹٪ درصد) در رتبه دوم و مجله «روستا و توسعه» با ۲۳۹ مقاله (۱۰٪ درصد) در رتبه سوم قرار دارند.

1. Bartlett's Test

جدول ۱: توزیع مقالات جغرافیایی در ۱۹ مجله علمی - پژوهشی کشور از ۱۳۲۷-۱۳۸۷

عنوان مجلات جغرافیایی	تعداد مقالات	درصد	سال شروع به کار
۱ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد	۱۲۷	۳/۵	۱۳۴۴
۲ پژوهش‌های جغرافیایی (انسانی)	۴۵۹	۲/۱۹	۱۳۴۸
۳ پژوهش‌های جغرافیایی (طبیعی)	۲۸	۱/۱	۱۳۴۸
۴ دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی	۸	۳/۰	۱۳۶۴
۵ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان	۶۱	۶/۲	۱۳۷۵
۶ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه باهنر کرمان	۸	۳/۰	۱۳۶۹
۷ تحقیقات جغرافیایی	۷۴۹	۳/۳۱	۱۳۶۴
۸ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم (خوارزمی)	۱۰	۴/۰	۱۳۷۲
۹ جغرافیا و توسعه	۱۲۵	۲/۵	۱۳۸۲
۱۰ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان	۵۴	۲/۲	۱۳۴۳
۱۱ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه الزهرا	۶	۲/۰	۱۳۶۸
۱۲ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز	۹۰	۷/۳	۱۳۲۷
۱۳ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس تهران	۸۶	۶/۳	۱۳۳۲
۱۴ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران	۷۷	۲/۳	۱۳۳۲
۱۴ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز	۱۴	۵/۰	۱۳۶۴
۱۶ روستا و توسعه	۲۳۹	۱۰	۱۳۷۶
۱۷ ژئوپلیتیک	۶۲	۵/۲	۱۳۸۴
۱۸ جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای	۱۱۴	۷/۴	۱۳۸۲
۱۹ جغرافیا (انجمن جغرافیا)	۷۱	۳	۱۳۸۱
جمع کل	۲۳۸۸	۱۰۰	-

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

۴-۲- قلمروهای اصلی رشته جغرافیا

به‌طور کلی رشته جغرافیا را به چهار قلمرو اصلی فلسفه جغرافیا، جغرافیای انسانی، جغرافیای طبیعی، روش‌ها و ابزارهای تحقیق جغرافیایی می‌توان تقسیم کرد. از این منظر با توجه به یافته‌های تحقیق، از مجموع ۲۳۸۸ مقاله چاپ‌شده، در مجله‌های جغرافیایی، بیشترین تعداد؛ یعنی ۱۳۶۳ مقاله (۵۷ درصد) در حوزه «جغرافیای انسانی»، ۸۵۴ مقاله (۳۶ درصد) در زمینه «جغرافیای طبیعی» تألیف

و ترجمه شده است. در قلمرو «فلسفه جغرافیا»، ۱۰۱ عنوان مقاله (۴ درصد) و در زمینه «روش و ابزارهای تحقیق جغرافیایی»، ۵۹ عنوان (۳ درصد) مقاله به چاپ رسیده است.

۴-۳- روند انتشار مقالات علمی - پژوهشی رشته جغرافیا

چنان‌که پیش‌تر اشاره شد، اولین مقاله جغرافیایی با نام «آذربایجان کنونی» در مجله علمی - پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز در سال ۱۳۲۷ به چاپ رسید تا سال ۱۳۸۷ که محدوده زمانی مورد مطالعه است، شامل ۶ دهه می‌شود که به منظور بررسی روند انتشار مقالات به دوره‌های پنج‌ساله تقسیم‌بندی شده است. همان‌طور که جدول (۲) نشان می‌دهد، در دوره اول؛ یعنی سال‌های ۱۳۲۷ تا ۱۳۳۱، فقط ۸ مقاله جغرافیایی، در این مجلات به چاپ رسیده است. این میزان حتی در دو دوره بعدی (۱۳۳۲-۱۳۴۲) کاهش یافته است؛ ولی در دوره چهارم (۱۳۴۲-۱۳۴۶) با افزایش نسبی به ۱۹ مقاله رسیده است. بیشترین مقالات منتشرشده قبل از انقلاب اسلامی ایران، به سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۱ مربوط می‌شود که شامل ۷۳ عنوان مقاله است؛ اما در دوران انقلاب فرهنگی و تعطیلی دانشگاه‌ها (۱۳۶۱-۱۳۵۷)، تعداد مقالات به ۱۹ مقاله کاهش یافته است که دوباره از سال ۱۳۶۲ با بازگشایی دانشگاه‌های کشور، به تدریج چاپ مقالات، روند افزایشی به خود گرفت و به‌طور کاملاً جهشی در دوره ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷، تعداد ۱۰۸۷ عنوان مقاله جغرافیایی منتشر می‌شود که ۵/۴۵ درصد کل مقاله‌ها به این ۵ سال تعلق می‌گرفت.

جدول ۲: روند تعداد مقالات علمی - پژوهشی جغرافیایی در سال‌های ۱۳۲۷-۱۳۸۷

سال	۱۳۲۷-۱۳۳۱	۱۳۳۲-۱۳۳۶	۱۳۳۷-۱۳۴۱	۱۳۴۲-۱۳۴۶	۱۳۴۷-۱۳۵۱	۱۳۵۲-۱۳۵۶	۱۳۵۷-۱۳۶۱	۱۳۶۲-۱۳۶۶	۱۳۶۷-۱۳۷۱	۱۳۷۲-۱۳۷۶	۱۳۷۷-۱۳۸۱	۱۳۸۲-۱۳۸۷
تعداد	۸	۳	۵	۱۹	۷۳	۶۷	۱۹	۱۹	۱۹	۲۷	۱۱۴	۲۳۸۸
درصد	۲/۰	۱/۰	۲/۰	۸/۰	۳	۸/۲	۳	۸/۰	۲/۰	۱/۰	۷/۴	۵/۴۵

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

۴-۴- تعداد مقالات در قلمرو جغرافیای انسانی

طبق سرفصل دروس شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، برای جغرافیای انسانی ۱۲ گرایش به شرح جدول (۳) در نظر گرفته شده است و بر همین اساس از کل مقالات جغرافیای انسانی، مقالات جغرافیای روستایی با ۴۰۳ عنوان (۳۰ درصد)، بیشترین تعداد مقالات را به خود اختصاص داده است و بعد از آن بیشترین مقالات به مباحث مختلف جغرافیای شهری مربوط می‌شود که تعداد آن‌ها به ۲۷۰ مقاله (۲۰ درصد) می‌رسد و در رتبه دوم قرار می‌گیرد. مقالات جغرافیای سیاسی با ۵/۱۰ درصد در رتبه سوم هستند. کمترین مقالات به مباحث جغرافیای مسکن، مطالعات ناحیه‌ای و منطقه‌ای و جغرافیای کوچ‌نشینی تعلق دارد.

جدول ۳: توزیع فراوانی مقالات در موضوعات جغرافیای انسانی در سال‌های ۱۳۲۷-۱۳۸۷

ردیف	موضوع	فراوانی مطلق	فراوانی نسبی
۱	جغرافیای انسانی و فرهنگی	۶۷	۹/۴
۲	جغرافیای روستایی	۴۰۷	۶/۲۹
۳	جغرافیای کوچ‌نشینی	۴۵	۳/۳
۴	جغرافیای شهری	۲۷۰	۸/۱۹
۵	جغرافیای اقتصادی	۹۵	۷
۶	جغرافیای سیاسی	۱۴۳	۵/۱۰
۷	جغرافیای جمعیت	۱۰۵	۷/۷
۸	جغرافیای مسکن	۲۷	۲
۹	جغرافیای تاریخی	۶۰	۴/۴
۱۰	جغرافیای گردشگری	۵۴	۴
۱۱	مطالعات ناحیه‌ای و منطقه‌ای	۴۵	۳/۳
۱۲	جغرافیای سایر ملل	۴۹	۶/۳
	جمع کل	۱۳۶۳	۱۰۰

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

۴-۵- تعداد مقالات جغرافیای روستایی

طبق سرفصل قدیم و جدید دروس شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، برای کلیه مقاطع تحصیلی رشته جغرافیا، دروسی در نظر گرفته شده است که مبنای کد-گذاری و بررسی مقالات این بانک اطلاعاتی بوده است. چنان‌که گذشت، مجموع مقالات جغرافیای روستایی مقطع مورد مطالعه، ۴۰۳ عنوان بوده است؛ اما به علت قرابت موضوعی و ارتباط مفهومی، عنوان برخی از مقالات از قبیل جغرافیای اقتصادی و جغرافیای مسکن با جغرافیای روستایی، جزو این گرایش در نظر گرفته شده است و در مجموع ۲۴ موضوع اصلی برای رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی لحاظ شده است. بر این اساس تعداد مقالات روستایی به ۴۶۰ عنوان افزایش می‌یابد. از نتایج قابل توجه تحقیق این است که در سه دوره اول (۱۳۲۷ تا ۱۳۴۲)، مقاله‌ای در قلمرو جغرافیای روستایی چاپ نشده است و اولین مقاله با عنوان «جامعه‌شناسی روستایی» در سال ۱۳۴۲ منتشر شده است. در مجموع فقط ۹ مقاله جغرافیای روستایی به قبل از انقلاب اسلامی مربوط می‌شود و بعد از انقلاب، به‌ویژه در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ تعداد آن‌ها به ۲۴۳ افزایش می‌یابد. در جدول (۴) توزیع فراوانی مقالات جغرافیای روستایی در زمینه دروس ۲۴گانه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، به تفکیک سال‌های مورد بررسی، تنظیم شده است.

جدول ۴: تعداد مقالات جغرافیای روستایی برحسب موضوعات از ۱۳۲۷ تا ۱۳۸۷

ردیف	موضوع / سال										
	۱۳۸۱-۱۳۸۶	۱۳۷۶-۱۳۸۱	۱۳۷۱-۱۳۷۶	۱۳۶۶-۱۳۷۱	۱۳۶۱-۱۳۶۶	۱۳۵۶-۱۳۶۱	۱۳۵۱-۱۳۵۶	۱۳۴۶-۱۳۵۱	۱۳۴۱-۱۳۴۶	۱۳۳۶-۱۳۴۱	۱۳۳۱-۱۳۳۶
۳۱	۸	۸	۹	۵	۱	۰	۱	۰	۰	۰	اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی
۸۶	۳۶	۱۴	۱۷	۱۲	۴	۰	۱	۲	۰	۰	برنامه‌ریزی روستایی در ایران
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	برنامه‌ریزی روستایی در نواحی ویژه و مرزی
۱۲۳	۷۵	۲۳	۱۴	۸	۱	۰	۱	۱	۰	۰	اقتصاد روستایی ایران
۴	۲	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	شهرنشینی و دگرگونی در نواحی

											روستایی ایران
۶۲	۴۰	۱۲	۶	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مدیریت روستایی
۱۳	۱۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	گردشگری روستایی
۶	۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	برنامه‌ریزی و طراحی کالبدی روستا
۱۴	۱۱	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	توسعه پایدار روستایی
۱۲	۷	۳	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	روابط متقابل شهر و روستا
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مدیریت بحران در نواحی روستایی
۸	۳	۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	جایگاه روستا در برنامه‌ریزی کلان
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	کارگاه برنامه‌ریزی روستایی
۸	۳	۰	۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	دیدگاه‌ها و نظریه‌های توسعه روستایی
۶	۵	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مطالعات محیطی در برنامه‌ریزی روستایی
۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	روش‌ها و مدل‌های مکان‌یابی روستایی
۲۵	۱۲	۷	۲	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۰	برنامه‌ریزی صنایع روستایی
۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	روش تحقیق روستایی
۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	کاربرد GIS در برنامه‌ریزی روستایی
۱۱	۶	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	جامعه‌شناسی روستایی
۱۲	۱	۵	۲	۲	۱	۰	۰	۰	۱	۰	جغرافیای کشاورزی عمومی
۲۵	۱۰	۰	۸	۴	۰	۳	۰	۰	۰	۰	جغرافیای کشاورزی ایران
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	کشاورزی و توسعه پایدار
۷	۳	۱	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	برنامه‌ریزی مسکن روستایی در ایران
۴۶۰	۲۴۳	۸۷	۶۸	۴۰	۱۰	۳	۳	۳	۳	۰	کل مقالات

مأخذ: سرفصل دروس جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی و یافته تحقیق، ۱۳۹۰

از مقایسه مجموع مقاله‌های جغرافیای روستایی مجلات با سرفصل دروس جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، نتایج زیر به دست آمده است:

اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی: چنان‌که در جدول (۴) آمده است، اولین مقاله در موضوع «اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی» در سال ۱۳۵۴ چاپ شده است و بیشترین تعداد

مقاله با ۹ عنوان به سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶ مربوط می‌شود. در مجموع ۳۲ مقاله تا سال ۱۳۸۷ در این موضوع به چاپ رسیده است که ۷ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی را شامل می‌شود.

برنامه‌ریزی روستایی در ایران: اولین مقالات در موضوع «برنامه‌ریزی روستایی در ایران» در سال ۱۳۴۹ و در مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی به چاپ رسیده است. در دوره زمانی مورد بررسی، در مجموع ۸۶ مقاله علمی و پژوهشی در این زمینه منتشر شده است که ۷/۱۸ درصد، کل مقالات علمی - پژوهشی جغرافیای روستایی را تشکیل می‌دهد.

برنامه‌ریزی روستایی در نواحی مرزی و ویژه: موضوع «برنامه‌ریزی روستایی در نواحی مرزی و ویژه» با وجود این که از اهمیت خاصی برخوردار است؛ ولی به دلیل جدید بودن موضوع، مقاله‌ای که منحصرأً به این مبحث پرداخته باشد، تا دوره زمانی مورد مطالعه؛ یعنی ۱۳۸۷ به چاپ نرسیده است.

اقتصاد روستایی در ایران: اولین مقاله در موضوع «اقتصاد روستایی در ایران» در سال ۱۳۵۱ در مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد به چاپ رسیده است. در دوره زمانی مورد بررسی، در مجموع ۱۲۳ مقاله علمی و پژوهشی در این زمینه منتشر شده است که ۷/۲۶ درصد کل مقالات علمی - پژوهشی جغرافیای روستایی را تشکیل می‌دهد.

شهرنشینی و دگرگونی در نواحی روستایی ایران: اولین مقاله در زمینه «شهرنشینی و دگرگونی در نواحی روستایی» در سال ۱۳۶۹ در مجله تحقیقات جغرافیایی به چاپ رسیده است و از موضوعات جدیدی است که در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران جغرافیای انسانی قرار گرفته است. از این رو فقط ۴ عنوان مقاله تاکنون به چاپ رسیده است که ۰/۹ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی را شامل می‌شود.

مدیریت روستایی: اولین مقاله در این زمینه در سال ۱۳۶۹ در مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد به چاپ رسیده است و با وجود جدید بودن، یکی از موضوعاتی است که در سال‌های اخیر بیشتر تحقیقات جغرافیای روستایی را به خود اختصاص داده است به طوری که در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ تعداد ۴۰ عنوان مقاله در این موضوع تألیف شده است و در مجموع

از ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۷، ۶۲ مقاله علمی - پژوهشی در این حوزه منتشر شده است که ۱۳ درصد کل مقالات را شامل می‌شود.

گردشگری روستایی: اولین مقاله در زمینه «گردشگری روستایی» در سال ۱۳۸۰ در مجله پژوهش‌های جغرافیایی چاپ شده است، بنابراین از موضوعات جدیدی است که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است و در این زمینه، در کل تا دوره بررسی، ۱۳ مقاله علمی - پژوهشی منتشر شده است که ۱۱ عنوان از این تعداد در محدوده سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ بوده است. در مجموع گردشگری روستایی ۲/۸ درصد مقالات جغرافیای روستایی را شامل می‌شود.

برنامه‌ریزی و طراحی کالبدی روستا: اولین مقاله در موضوع «برنامه‌ریزی و طراحی کالبدی روستا» در سال ۱۳۸۲ در مجله جغرافیای توسعه ناحیه‌ای به چاپ رسیده است و به دلیل جدید بودن موضوع، تعداد ۶ مقاله در سال‌های اخیر؛ یعنی ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ منتشر شده است که فقط ۳/۱ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی است.

توسعه پایدار روستایی: اولین مقاله درباره «توسعه پایدار روستایی» در سال ۱۳۷۷ در مجله «روستا و توسعه» به چاپ رسیده است. توسعه پایدار و به‌خصوص توسعه پایدار روستایی، از مباحثی است که در سال‌های اخیر در کنفرانس‌ها و مجامع علمی، بر روی آن تأکید بیشتری شده است؛ ولی تعداد مقالات چندان قابل توجه نیست، به گونه‌ای که تا زمان بررسی، تعداد ۱۴ مقاله (۳ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی) در مجلات علمی - پژوهشی چاپ شده است که ۱۱ مقاله آن به سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ تعلق دارد.

روابط متقابل شهر و روستا: اولین مقاله در زمینه «روابط شهر و روستا» در سال ۱۳۷۴ در مجلات ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم تهران و تحقیقات جغرافیایی به چاپ رسیده است. تعداد مقالاتی که منحصراً به این مبحث پرداخته است، ۱۲ عنوان است که ۶/۲ درصد از کل مقالات جغرافیای روستایی را شامل می‌شود.

مدیریت بحران در نواحی روستایی: مدیریت بحران در نواحی روستایی از موضوعات جدیدی است که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است؛ ولی در دوره زمانی تحقیق، مقاله‌ای در این زمینه، در مجلات علمی - پژوهشی مورد بررسی، به چاپ نرسیده است.

جایگاه روستا در برنامه‌ریزی کلان: اولین مقاله در زمینه «جایگاه روستا در برنامه‌ریزی کلان» در سال ۱۳۷۲ در مجله تحقیقات جغرافیایی به چاپ رسیده است. در مورد این موضوع با وجود اهمیتی که دارد؛ ولی به دلیل جدید بودن تا زمان بررسی، فقط ۸ مقاله تدوین شده است که ۷/۱ درصد کل مقالات مورد بررسی، را شامل می‌شود.

کارگاه برنامه‌ریزی روستایی: کارگاه برنامه‌ریزی روستایی از جمله دروسی است که در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود؛ ولی بیشتر به خاطر مباحث عملی که در سرفصل‌های آن بیان شده است و مقاله‌ای در محدوده زمانی مورد بررسی در این زمینه به چاپ نرسیده است.

دیدگاه‌ها و نظریه‌های توسعه روستایی: اولین مقاله در زمینه «دیدگاه‌ها و نظریه‌های توسعه روستایی» در سال ۱۳۷۰ در مجله روستا و توسعه منتشر شده است. مقالاتی که به این موضوع پرداخته شده، ۸ عنوان بوده است که ۷/۱ درصد کل مقالات روستایی را شامل می‌شود.

مطالعات محیطی در برنامه‌ریزی روستایی: اولین مقاله در زمینه «مطالعات محیطی در برنامه‌ریزی روستایی» در سال ۱۳۷۲ در مجله تحقیقات جغرافیایی چاپ شده است. با وجود اهمیتی که عوامل محیطی در برنامه‌ریزی روستایی دارد؛ اما تا سال ۱۳۸۷ فقط ۶ مقاله در این موضوع نگارش شده است که ۳/۱ درصد از مقالات را شامل می‌شود. ۵ مقاله از این تعداد در محدوده سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ نوشته شده است.

روش‌ها و مدل‌های مکان‌یابی روستایی: در خصوص مبحث «روش‌ها و مدل‌های مکان‌یابی روستایی» گرچه در کتاب‌های برنامه‌ریزی روستایی به آموزش این فنون پرداخته شده است؛ ولی در بین مجلات علمی - پژوهشی مورد بررسی، فقط یک مقاله در این مبحث نوشته شده است که در سال ۱۳۸۰ در مجله تحقیقات جغرافیایی به چاپ رسیده است.

برنامه‌ریزی صنایع روستایی: اولین مقاله در زمینه «برنامه‌ریزی صنایع روستایی» در سال ۱۳۶۵ در مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران چاپ شده است و تا زمان بررسی طرح، ۲۵ عنوان مقاله در خصوص صنایع روستایی، در مجلات مورد بررسی منتشر شده است که ۴/۵ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی را شامل می‌شود.

روش تحقیق روستایی: با وجود تدریس «روش تحقیق روستایی» در دانشگاه‌ها و رعایت اصول و قواعد علمی در نگارش مقالات علمی - پژوهشی؛ ولی در دوره بررسی، فقط یک مقاله در این زمینه در سال ۱۳۶۵ در *مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد* به چاپ رسیده است.

کاربرد GIS در برنامه‌ریزی روستایی: اولین مقاله در زمینه «کاربرد GIS در برنامه‌ریزی روستایی» در سال ۱۳۸۳ در *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای* چاپ شده است؛ بنابراین تدوین مقاله در این زمینه، سابقه طولانی ندارد و فقط ۴ عنوان مقاله به چاپ رسیده است که در محدوده سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ در مجلات علمی پژوهشی مورد تحقیق، انتشار یافته است.

جامعه‌شناسی روستایی: هر چند که موضوع «جامعه‌شناسی روستایی» از مباحث دارای سابقه طولانی است و اولین مقاله در این زمینه در سال ۱۳۴۴، در *مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز* به چاپ رسیده است؛ ولی تعداد مقالات آن ۱۱ عنوان بوده است که ۴/۲ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی را شامل می‌شود.

جغرافیای کشاورزی عمومی: جغرافیای کشاورزی عمومی از موضوعات اساسی و اولیه جغرافیای روستایی است که از قدمت زیادی برخوردار است و اولین مقاله در این زمینه، در سال ۱۳۴۵ در *مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز* به چاپ رسیده است. از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۷ تعداد ۱۲ مقاله در این موضوع، در مجلات مورد بررسی، منتشر شده است که این میزان ۶/۲ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی را شامل می‌شود.

جغرافیای کشاورزی ایران: اولین مقاله در موضوع «جغرافیای کشاورزی ایران» در سال ۱۳۵۷ در *مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی* منتشر شده است و از آن تاریخ تا زمان مطالعه طرح، ۲۵ عنوان مقاله در این زمینه در مجلات مورد بررسی چاپ شده است که ۴/۵ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی را تشکیل می‌دهد.

کشاورزی و توسعه پایدار: «کشاورزی و توسعه پایدار» از دروس مقطع دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی است و با وجود اهمیتی که دارد؛ اما تا سال ۱۳۸۷ در مجلات مورد بررسی، مقاله‌ای دقیقاً با این موضوع به چاپ نرسیده است.

برنامه‌ریزی مسکن روستایی در ایران: اولین مقاله در زمینه «برنامه‌ریزی مسکن روستایی در ایران» در سال ۱۳۶۸ و در مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی به چاپ رسیده است و از آن تاریخ تا سال ۱۳۸۷ تعداد ۷ مقاله در مجلات علمی پژوهشی مورد بررسی، تألیف شده است که ۵/۱ درصد کل مقالات جغرافیای روستایی است.

۴-۶- بررسی علل توسعه کمی و کیفی مقالات در سال‌های اخیر

به منظور سنجش علل توسعه کمی مقالات جغرافیای روستایی در سال‌های اخیر، ۹ عامل به شرح جدول (۵) در نظر گرفته شده است و نظرات ۸۸ تن از اساتید جغرافیای روستایی دانشگاه‌های سراسر کشور مورد بررسی قرار گرفته است. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، مهم‌ترین عامل توسعه کمی مقالات از نظر استادان جغرافیای روستایی «داشتن امتیاز برای ارتقای مرتبه علمی اساتید» است به طوری که حدود ۸۲ درصد آن‌ها در سطح خیلی زیاد و زیاد به گزینه بالا اشاره کرده‌اند. در مرتبه دوم عامل «الزامی بودن مقاله مستخرج از پایان‌نامه برای دفاع دانشجویان دکتری» قرار دارد و حدود ۷۹ درصد در سطح زیاد و خیلی زیاد می‌دانند. عامل سوم «افزایش پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی» و «ملاک قراردادن جذب دانشجویان دارای مقالات بیشتر در مقطع دکتری» اعلام شده است و حدود ۶۸ درصد حجم نمونه در سطح زیاد و خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۵: عوامل مؤثر بر افزایش مقالات جغرافیایی در سال‌های اخیر

عوامل کمی	بسیار زیاد	زیاد	کمی	کمی	بسیار کم
افزایش پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی	۰	۰	۱/۳۲	۹/۴۲	۲۵
ملاک قراردادن جذب دانشجویان دارای مقالات بیشتر در مقطع دکتری	۰	۱/۷	۲۵	۷/۳۵	۱/۳۲
جذب بیشتر هیأت علمی در سال‌های اخیر	۰	۷/۱۰	۶/۲۸	۱/۵۷	۶/۳
افزایش دانشگاه‌ها و گروه‌های جغرافیا	۰	۶/۳	۲۵	۴/۴۶	۲۵
نقش نمره به مقالات مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد	۰	۹/۱۷	۲۵	۳/۳۹	۹/۱۷
الزامی بودن مقاله مستخرج از پایان‌نامه برای دفاع دکتری	۶/۳	۶/۳	۳/۱۴	۹/۱۷	۷/۶۰
ارایه پاداش به مقالات اساتید	۶/۳	۷/۱۰	۳/۳۹	۷/۳۵	۷/۱۰
وجود قوانین مربوط به گرنت اساتید	۰	۰	۹/۴۲	۹/۴۲	۳/۱۴
داشتن امتیاز برای ارتقای مرتبه علمی اساتید	۰	۲/۷	۷/۱۰	۴/۲۱	۷/۶۰

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

به منظور بررسی جنبه‌های کیفی مقالات، چنان‌که در جدول شماره (۶) آمده است، ۸ عامل در نظر گرفته شده است و نظرات ۸۸ نفر از استادان جغرافیا ارزیابی شده است. نتایج نشان می‌دهد، بیش از ۸۹ درصد حجم نمونه استادان معتقدند، مهم‌ترین علت پرداختن به موضوعات جغرافیایی، عامل «اینترنت و فناوری اطلاعات» است که در سطح خیلی زیاد و زیاد بیان شده است. ۷۱ درصد نیز «برگزاری همایش‌های بین‌المللی و آشنایی با موضوعات جدید» را در سطح زیاد و خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۶: توزیع فراوانی علل پرداختن مقالات به موضوعات جدید جغرافیایی

علل	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
مطرح شدن نظریه‌ها و مکاتب جدید	۰	۳/۳۹	۷/۳۵	۷/۱۰	۳/۱۴
وجود اساتید با تحصیلات خارج از کشور و بروز بودن اطلاعات آنها	۶/۳	۲۵	۶/۵۳	۹/۱۷	۰
نقش اینترنت و فناوری اطلاعات	۹/۴۲	۴/۴۶	۷/۱۰	۰	۰
نقش فرصت‌های مطالعاتی اساتید	۷/۱۰	۵۰	۲۵	۷/۱۰	۶/۳
برگزاری همایش‌های بین‌المللی و آشنایی با موضوعات جدید	۱/۳۲	۳/۳۹	۹/۱۷	۱/۷	۶/۳
برگزاری همایش‌های ملی و محلی و آشنایی با موضوعات جدید	۱/۷	۹/۴۲	۱/۳۲	۳/۱۴	۶/۳
آشنایی پژوهشگران با زبان‌های خارجه	۴/۲۱	۹/۴۲	۷/۳۵	۰	۰
اعلام نیاز مؤسسات و سازمان‌ها به مباحث پژوهشی جدید	۱/۷	۳/۳۹	۷/۳۵	۷/۱۰	۱/۷

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

۴-۶-۱- تحلیل عاملی

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی عمیق‌تر موضوع و دسته‌بندی متغیرها علاوه بر آماره‌های توصیفی، از تحلیل عاملی استفاده شده است. همان‌طور که در جدول (۷) مشاهده می‌شود، بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی مقدار KMO برابر با ۰/۶۷۸ و مقدار بارتلت ۶/۳۳۷۸ است که در سطح معنی‌داری ۱٪ قرار دارد. در این بررسی با توجه به ملاک کیسر، ۴ عامل دارای

مقدار ویژه بالاتر از یک بودند که برای موضوع مورد مطالعه استخراج شد و نتیجه آن در جدول (۷) آمده است.

جدول ۷: عامل‌های استخراج شده از تحلیل عاملی توسعه کمی و کیفی مقالات

عامل‌های توسعه کمی و کیفی			عامل‌ها
درصد فراوانی واریانس تجمعی	درصد مقدار ویژه	مقدار ویژه	
۴۳۵/۱۸	۴۳۵/۱۸	۷۶۵/۲	اول
۱۱۳/۳۴	۶۷۸/۱۵	۳۵۲/۲	دوم
۹۹۶/۴۸	۸۸۳/۱۴	۲۳۳/۲	سوم
۳۹۵/۶۳	۳۹۸/۱۴	۱۶۰/۲	چهارم
KMO= ۰/۶۷۸ Sig = ۰/۰۰۰ Bartlett's Test = ۳۳۷۸/۶			

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

با توجه به متغیرهایی که به وسیله عامل اول بار شده‌اند، عامل «مباحث جدید در توسعه کیفی مقالات» نام‌گذاری شده است و به‌عنوان مهم‌ترین عامل در توسعه کمی و کیفی مقالات جغرافیایی در سال‌های اخیر، شناخته شده است. دومین عامل، زیرساخت‌های توسعه کیفی مقالات است و تبیین‌کننده ۶۷۸/۱۵ درصد واریانس کل مقالات است و نقش اینترنت و فناوری اطلاعات، مهم‌ترین متغیر آن شناخته شده است.

سومین عامل، جذب دانشجوی تحصیلات تکمیلی و هیأت علمی، با مقدار ویژه ۲۳۳/۲ است که تبیین‌کننده ۸۸۳/۱۴ درصد واریانس کل است و مهم‌ترین متغیر آن «افزایش پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی» است و سرانجام چهارمین عامل، «زیرساخت‌های توسعه کمی مقالات» با مقدار ویژه ۱۶۰/۲ است که تبیین‌کننده ۳۹۸/۱۴ واریانس کل برای توسعه کمی و کیفی مقالات بوده است و با توجه به متغیرهایی که به وسیله این عامل بار شده‌اند، متغیر «نقش نمره مثبت به مقالات مستخرج از پایان‌نامه در کارشناسی ارشد» مشخص شد.

جدول ۸: عامل‌های استخراج‌شده مربوط به عوامل مؤثر بر توسعه کمی و کیفی مقالات

همراه با بار عاملی

بار عاملی	متغیرها	اثرات
۰/۸۰۱	مطرح شدن نظریه‌ها و مکاتب جدید	مباحث جدید در توسعه کیفی مقالات (۴۳۵/۱۸)
۰/۷۱۱	برگزاری همایش‌های بین‌المللی و آشنایی با موضوعات جدید	
۰/۷۲۲	برگزاری همایش‌های ملی و محلی و آشنایی با موضوعات جدید	
۰/۸۳۱	آشنایی پژوهشگران با زبان‌های خارجه	
۰/۷۰۱	وجود اساتید با تحصیلات خارج از کشور و به‌روزرودن اطلاعات آن‌ها	زیرساخت‌های توسعه کیفی مقالات (۶۷۸/۱۵)
۰/۸۴۵	نقش اینترنت و فناوری اطلاعات	
۰/۶۰۱	نقش فرصت‌های مطالعاتی اساتید	
۰/۶۸۵	اعلام نیاز مؤسسات و سازمان‌ها به مباحث پژوهشی جدید	
۰/۷۸۲	پذیرش بیشتر دانشجویان تحصیلات تکمیلی	جذب دانشجو و هیأت علمی (۸۸۳/۱۴)
۰/۷۵۲	افزایش جذب هیأت علمی در سال‌های اخیر	
۰/۷۰۲	افزایش دانشگاه‌ها و گروه‌های جغرافیا	
۰/۶۸۲	ملاک قراردادن جذب دانشجویان دارای مقالات بیشتر در مقطع دکتری	
۰/۸۳۲	نقش نمره مثبت به مقالات مستخرج از پایان‌نامه در کارشناسی ارشد	زیرساخت‌های توسعه کمی مقالات (۳۹۸/۱۴)
۰/۷۱۵	الزامی بودن مقاله مستخرج از پایان‌نامه برای دفاع دانشجویان دکتری	
۰/۶۹۸	ارایه پاداش به مقالات اساتید	
۰/۷۰۵	امتیاز در ارتقای مرتبه علمی اساتید	

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

۵- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

با استفاده از یافته‌های بانک اطلاعاتی مقالات جغرافیایی چاپ‌شده در مجلات تخصصی مراکز علمی و دانشگاه‌های کشور طی ۶۰ سال (۱۳۸۷-۱۳۲۷) و بررسی نظرات استادان جغرافیای کشور در خصوص علل توسعه کمی و کیفی مقالات جغرافیایی در سال‌های اخیر، در مجموع مشخص شد که از ۲۳۸۸ عنوان مقاله علمی-پژوهشی چاپ‌شده در ۱۹ مجله مورد بررسی، تحقیقات جغرافیایی با تعداد ۳/۳۱ درصد مقاله در رتبه اول، پژوهش‌های جغرافیایی/انسانی و روستا و توسعه به ترتیب با ۲/۱۹ و ۱۰ درصد در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. بیش از نیمی از مقالات در قلمرو جغرافیای

انسانی (۵۷ درصد)، ۳۶ درصد در زمینه جغرافیای طبیعی، ۴ درصد در فلسفه و مکاتب جغرافیایی و ۳ درصد در زمینه روش‌ها و ابزارهای تحقیق جغرافیایی تألیف شده است. از مجموع ۱۳۶۳ مقاله جغرافیای انسانی، ۳۰ درصد در زمینه موضوعات مختلف جغرافیای روستایی (رتبه اول)، ۲۰ درصد در حوزه مسایل جغرافیای شهری (رتبه دوم) و ۵/۱۰ درصد مقالات نیز به موضوعات جغرافیای سیاسی مربوط می‌شود. اولین مقاله روستایی با عنوان «جامعه‌شناسی روستایی» در سال ۱۳۴۲ منتشر شده است و تا سال ۱۳۵۷ فقط ۹ عنوان مقاله جغرافیای روستایی چاپ شده است که به تدریج تعداد آن‌ها تا انتهای دوره (۱۳۸۷) به ۴۵۱ مقاله افزایش یافته است. بیشترین مقالات جغرافیای روستایی (۲۶۰۷ درصد) در زمینه «اقتصاد روستایی در ایران» بوده است و مقالات «برنامه‌ریزی روستایی در ایران» با ۷/۱۸ درصد در رتبه دوم و «مدیریت روستایی» با ۱۳ درصد در رتبه سوم قرار گرفته‌اند.

بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی مقدار KMO، چهار عامل به ترتیب در توسعه کمی و کیفی مقالات مؤثر بوده است، عامل اول «داشتن امتیاز برای ارتقای مرتبه علمی اساتید» به عنوان مهم‌ترین اثر بر توسعه کمی و کیفی مقالات به شمار می‌آید. دومین عامل «زیرساخت‌های توسعه کیفی مقالات» و «نقش اینترنت و فناوری اطلاعات»، مهم‌ترین متغیر آن است. سومین عامل «جذب دانشجوی تحصیلات تکمیلی و هیأت علمی» و مهم‌ترین متغیر آن «افزایش پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی» و چهارمین عامل «زیرساخت‌های توسعه کمی مقالات» و مهم‌ترین متغیری که به وسیله این عامل بار شده است، متغیر «نقش نمره مثبت به مقالات مستخرج از پایان‌نامه در کارشناسی ارشد» است.

یادداشت‌ها

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی مصوب معاونت پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد است و لوح فشرده بانک اطلاعاتی موضوعی مقالات همراه با اصل مقاله در تارنمای دانشگاه در دسترس قرار خواهد گرفت.

کتابنامه

- آذرنگ، عبدالحسین. (۱۳۷۰). گزارش اجمالی از وضعیت اطلاع‌رسانی در ایران. تهران: سازمان برنامه و بودجه.

۲. پوراحمد، احمد؛ نیک‌پور، عامر. (۱۳۸۵). *ارزیابی مقایسه‌ای کتاب‌های منتشرشده در زمینه برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۲*. تحقیقات جغرافیایی. سال بیست و یکم، شماره ۳ (۸۲). صص ۴۴-۶۳.
۳. تقوی، سید مهدی؛ حافظیان رضوی، کاظم؛ و عمرانی، سید ابراهیم. (۱۳۷۹). *لوح فشرده فهرستگان جهاد کشاورزی*. تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی.
۴. جعفری، فاطمه؛ گل تاجی، مرضیه. (۱۳۹۱). *مطالعه وضعیت تولیدات علمی اعضای هیأت علمی دانشکده‌های علوم انسانی، هنر و علوم اجتماعی دانشگاه‌های دولتی کشور طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۸*. فصل‌نامه علمی پژوهشی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران. شماره ۳ دوره ۲۷. صص ۵۶۱-۵۷۵.
۵. جلالی، عباس. (۱۳۷۵). *کارنامه ده سال تلاش و تکاپو در گذار از فراز و نشیب‌ها*. تحقیقات جغرافیایی، شماره ۴. دوره ۱. صص ۷-۴.
۶. حبیب‌اللهیان، محمود. (۱۳۹۰). *ربع قرن جغرافیای ایران در آینه فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی*. مجله تحقیقات جغرافیایی. سال ۲۵. شماره ۱۰۰.
۷. حسین‌زاده، سیدرضا. (۱۳۸۷). *ژئومورفولوژی و مطالعات آن در ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی*. پژوهش‌های جغرافیایی. شماره ۴. صص ۱۳۷-۱۵۵.
۸. خلاصه مقالات علوم و صنایع غذایی. (۱۳۹۰). *تاریخچه تأسیس و شرح وظایف IFIS*. انتشارات سرویس بین‌المللی خدمات علوم صنایع غذایی. برگرفته از سایت: <http://www.ifis.org/fsta>
۹. رضاعلی، منصور. (۱۳۹۱). *نمایه مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی*. دوره ۴۴. شماره ۴. صص ۲۲۳-۲۲۶.
۱۰. زندی، پروین؛ خوش‌طینت، خدیجه؛ و مظلومی، محمدتقی. (۱۳۸۵). *لوح فشرده بانک اطلاعاتی علوم و صنایع غذایی کشور (۱۳۵۷-۸۰)*. تهران: انستیتوی تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور.
۱۱. زندی، پروین؛ خوش‌طینت، خدیجه؛ و مظلومی، محمدتقی. (۱۳۸۷). *بانک اطلاعاتی علوم و صنایع غذایی کشور و بررسی مدارک آن طی سال‌های ۱۳۵۷-۸۰*. مجله علوم تغذیه و صنایع غذایی ایران، سال سوم، شماره ۱، صص ۲۱-۳۰.

۱۲. زنگی آبادی، علی؛ سلطانی، لیلا. (۱۳۸۸). تحلیل فضایی فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی از تولد تاکنون. تحقیقات جغرافیایی. شماره ۹۵، دوره ۳، صص ۱۹۴-۱۷۷.
۱۳. سایت اطلاعات و مدارک علمی ایران. (۱۳۹۰). تاریخچه پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، برگرفته از سایت: [http:// www.irandoc.ac.ir](http://www.irandoc.ac.ir)
۱۴. شورای عالی اطلاع‌رسانی. (۱۳۸۲). *نگاهی به شورای عالی اطلاع‌رسانی*. تهران، دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی.
۱۵. شورای پژوهش‌های علمی کشور. (۱۳۷۵). *برنامه ملی تحقیقات کشور عناوین و زمینه‌های تحقیقاتی در بخش‌های یازده گان*. دفتر سوم. تهران: شورای پژوهش‌های علمی کشور.
۱۶. فرهادی، ربابه. (۱۳۸۷). *نقش فناوری اطلاعات در آموزش*. فصل‌نامه کتاب، شماره ۱۴، دوره ۴، صص ۱۴۱-۱۵۱.
۱۷. لوح فشرده کتاب‌شناسی ملی ایران. (۱۳۸۵). *سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران*.
۱۸. مشایخ، مرتضی؛ و سالارکیا، ناهید. (۱۳۸۳). *گردآوری تجربیات ایران و سایر کشورها در زمینه مداخلات تغذیه‌ای ریزمغذی‌های ید، آهن، روی و ویتامین‌های A و B₂ طی سال‌های ۸۰-۱۳۶۰ (طرح تحقیقاتی)*. تهران: انستیتوی تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور.
۱۹. مهرشاهی، داریوش. (۱۳۸۲). *بررسی تحلیلی پیشرفت ساختار نگارش مقالات فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۱*. تحقیقات جغرافیایی. شماره ۶۸، دوره ۱، صص ۱۵۱-۱۴۵.
۲۰. وزارت علوم و تحقیقات و فناوری. (۱۳۸۷). *فهرست نشریات علمی دارای اعتبار*.

**A Thematic Study of Articles on Rural Geography in Scientific
Research Journals of Iran
(A Review of Articles Published between 1948 and 2008)**

Khadijeh Bozarjomehri¹

*Associate Prof. of Geography and Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad,
Iran*

Mahmod Eivazlo

Ph. D. Student in Geography and Urban Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Alireza Jamshidi

Ph. D. Student in Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Received 27 February 2013

Accepted 6 November 2013

Abstract

Objectives: The present article, based on the database of research papers in the field of Geography at the national level, seeks to review and categorize topics of rural geography.

Method: Statistical populations consisted of 2388 articles from 19 Geographic Journal published in Iran during 1948-2008. The subjects of articles were determined based on the curriculums of geography courses **and** data entry and their processing were conducted in Dot.net database by Asp.net programming language. Also, Sql Server was used to enable article searching.

Findings/ Results: The results show that 45.5% of geographical articles were written in the years 2003 to 2008 with 57% focusing on human geography out of which 30% were about various topics of rural geography.

Conclusion and Suggestion: According to 88 professors of Geography, the most important factor for increased number of articles in recent years has been “its effect on academic upgrading of professors”.

Keywords: Scientific journals, Database, Geographical articles, Rural Geography articles.

How to cite this article:

Bozarjomehri, Kh., Eivazlo, M., & Jamshidi, A. R. (2014). A thematic study of articles on rural geography in scientific research journals of Iran (A review of articles published between 1948 and 2008) . *Journal of Geography and Regional Development*, 12(22), 31-53.

URL <http://jgrd.um.ac.ir/article/view/42877>